
O KNJIZI FELIKSA GATARIJA *TRI EKOLOGIJE*,
FAKULTET ZA MEDIJE I KOMUNIKACIJE, BEOGRAD, 2021.

Sonja Jankov

Knjiga *Tri ekologije* prvi put je objavljena 1989. godine. Jedna od retkih javnih ličnosti koja se u njoj spominje je Donald Tramp i zanimljivo je sagledati danas, nakon više od trideset godina i sa znanjem šta je Tramp u međuvremenu činio, kako ga je Gatari već tada predstavio. Najveći doprinos knjige je, pak, ono što je čini aktuelnom danas i relevantnom za mnoge naredne decenije, a što se može predstaviti u četiri međusobno povezane teme: (1) sagledavanje alarmantnog globalnog stanja u kojem se nalaze prirodno okruženje, društveni odnosi i ljudska subjektivnost, (2) suočavanje sa neuspehom dosadašnjih modela praksi da se to stanje reši i ne pogoršava dalje, (3) predstavljanje novih modela prevazilaženja tog stanja, i (4) uloga umetnosti u tom procesu.

Kada je u pitanju sagledavanje i definisanje globalnog stanja, Gatari primećuje odlike koje su i danas aktuelne: izumiranje vrsta i ugroženost nastavka života na planeti, evoluiranje ljudskih modusa života u smeru propadanja, izumiranje ljudske

solidarnosti, dugoročno uspostavljanje ogromnih zona bede, gladi i smrti kao deo sistema „stimulisanja“, već raspadnuta radnička subjektivnost, pooštavanje pitanja imigracije i rasizma u razvijenim zemljama, jačanje segregacijskih stavova povodom imigranata, žena, mladih i starijih osoba, eksploatacija ženskog i dečjeg rada, raspadanje, decentralizacija, umnožavanje antagonizama i procesa singularizacije. Ovakvo stanje u direktnoj vezi sa integrisanim svetskim kapitalizmom, ali i sa nizom neadekvatnih pristupa i ograničenja u pokušajima da se to stanje sagleda i poboljša.

Štetu koja je nastala i koja nastaje na planu prirodnog okruženja, društvenih odnosa i ljudskih subjektivnosti, teško je zaustaviti i sanirati, prema Gatariju, zbog nemogućnosti političkih grupacija i izvršnih instanci da je shvate kao problem. Kao rezultat toga, organizovane društvene snage i konstituisane subjektivne formacije nemaju svesti, sposobnosti ni zainteresovanosti da uspostave društveno korisne aktivnosti i da tragaju za

novim sredstvima koja bi možda mogla da reše ekološke probleme. Kada je odnos prema prirodi u pitanju, Gatari zapaža da vladaju nerazumevanje i fatalistička pasivnost. Kada su društveni odnosi u pitanju, kao jedan od glavnih problema Gatari vidi to što potlačeni usvajaju repesivnu moć, te oni koji bi trebalo da se bore za odbranu interesa radnika i potlačenih (sindikati i partije) usvajaju patogene modele koji sputavaju svaku slobodu izražavanja i inoviranja.

Rešenje Gatari vidi u potpunoj rekonstrukciji društvenih mehanizama i uspostavljanju novih sistema vrednovanja. Prema njemu, da bismo se suočili sa štetom koju je naneo integrisani svetski kapitalizam, potrebno je rekonstruisati sveukupne modalitete bitka-u-grupi, potrebno je naći nove načine bivanja i naučiti misliti „transverzalno“. To je moguće jedino putem *ekozofije*, etičko-političke artikulacije tri ekološka registra (prirodnog okruženja, društvenih odnosa i ljudske subjektivnosti), to jest bavljenjem proizvodnjom ljudske egzistencije u novim istorijskim kontekstima i rekonstrukcijom ljudskih *praxisa* na najraznovrsnijim područjima. Gatari smatra da je ovo moguće jer razvoj mašinskog rada ostavlja sve veću količinu vremena za moguće ljudske aktivnosti, ali to ne treba da bude sa ciljem povećanja nezaposlenosti, represivne marginalizacije, usamljenosti, dokolice, strepnje, neuroze, nego radi povećanja kulture, stvaralaštva, istraživanja, ponovnog izumevanja prirodnog okruženja, obogaćivanja modusa života i senzibiliteta (Gatari 2021: 10).

Gatarijeva ekozofija zasniva se na heterogenezi, to jest na solidarnosti i što većoj različitosti, na uvažavanju što više razlika i živih sistema. Heterogeneza se mora odnositi na sve

individue, škole, opštine, urbanizam itd., to jest svi moraju postati deo kontinuiranog procesa resingularizacije. Iz tog razloga Gatari osuđuje modele koji sputavaju slobodu izražavanja i inoviranja, ističući da su oni među ključnim problemima sa kojima bi društvena ekologija i mentalna ekologija morale da se suoče (Gatari 2021: 25). Značajnu ulogu u ovom procesu imaju umetničke prakse, iz nekoliko razloga. Prema Gatariju, umetnici poput Getea, Prusta, Džojso, Artoa i Beketa stvorili su bolje kartografije psihe nego Frojd, Jung i Lakan. Pored toga, smatra da je način delovanja mentalne ekozofije bliži načinu delovanja umetnika nego psihologa i psihijataru, to jest, reč je o kontinuiranom *Work in progress*, kao u umetnosti u kojoj „svaka konkretna izvedba teži evoluciji, inovaciji, inauguraciji otvaranjā prema budućnosti“ (Gatari 2021: 19). Umetnost je od posebnog značaja za izdvajanje negativnih fantazmi od realnosti, te su prema Gatariju Markiz de Sad i Luj-Ferdinand Selin ključni autori mentalne ekologije, jer su svoje negativne fantazme učinili gotovo baroknim. Oni takođe svedoče i o nužnosti slobode izražavanja jer „[s]vako uporno, netolerantno i neinventivno društvo koje ne uspeva da 'imaginarizuje' razne vidove nasilja rizikuje da tom nasilju omogući da se kristališe u realnom“ (Gatari 2021: 33).

Knjigom *Tri ekologije* Gatari ne daje gotovo rešenje, nego se fokusira na načine pristupanja problemu, na metodološke postupke suočavanja sa štetom koju su nanele i nanose kapitalistička subjektivnost i kapitalističke formacije moći, i nudi metode za pronalaženje novih modela suživota u vidu novih društvenih praksi. Gatari upozorava da nedostatak novog ekozofskog početka vodi rastu rasizma, verskog fanatizma, nacionalitetnih

raskola i zatvaranja, daljem eksploataciji dečjeg rada, tlačenju žena itd., ali da će, postepeno, ekologija životne sredine, društvena ekologija i mentalna ekologija zameniti klasne borbe. U kojoj meri je Gatarijeva ekozofija potrebna i značajna, najbolje se uočava kada se sagleda da li se od 1989, kada je knjiga objavljena, napravio otklon od mehanizama integrisanog svetskog kapitalizama. Da bi se stepen eventualnog otklona procenio, možda je najjednostavnije sagledati razvoj karijere Donalda Trampa, pristupajući mu ponovo kao simptomu.

Uz pomoć *Tri ekologije*, moguće je ekozofski pristupiti aktuelnim sistemima loših ideja, praksi i društvenih mehanizama. Na postojanje takvih sistema ukazao je još krajem 1960-ih

Gregori Bejtson, čijom mišlju da postoji ekologija loših ideja kao što postoji ekologija korova¹ Gatari otvara svoju knjigu. Iz današnje perspektive, moguće je sagledati koliko je mutirala ekologija loših ideja koje Gatari mapira 1989. godine. Značajno bi bilo sagledati, iz mnogostrukih mikro perspektiva, i modele praksi od 1989. koji doprinose ekozofskoj metodologiji, kao što su različiti vidovi umetničkih praksi, modeli povezivanja, modeli solidarnosti i nege, rad sa zajednicama (umetnika, arhitekata, asocijacija koje pružaju pravnu, medicinsku, veterinarsku ili drugu vrstu pomoći). Takve prakse su, pretpostavljamo, efemerne, rasute i raznorodne, ali možda svedoče o počecima ekozofije koje treba dalje razvijati u svim praksama.

1 Ideja predstavljena 1969. na Drugoj konferenciji o mentalnom zdravlju u Aziji i Pacifiku (Second Conference on Mental Health in Asia and the Pacific), a potom objavljena 1971. u eseju *Pathologies of Epistemology*. Gatari citira francuski prevod iz 1980.